

WŁODZIMIERZ KACZOROWSKI

Uniwersytet Opolski

Korektura prawa na sejmach okresu bezkrólewia 1632 roku oraz na sejmie koronacyjnym 1633 roku

Wstęp

Wśród egzorbitancji szlacheckich przedkładanych do dyskusji na sejmikach i sejmach Rzeczypospolitej permanentnie pojawiał się postulat korektury prawa, zgłaszany przez szlachtę od schyłku XV w. aż do końca istnienia Rzeczypospolitej szlacheckiej, bez szans na pozytywne załatwienie¹.

¹ Por. W. Uruszczak, *Próba kodyfikacji prawa polskiego w pierwszej połowie XVI wieku*, Warszawa 1979; L. Lysiak, B. Lesiński, *Nowe badania nad kodyfikacją prawa polskiego w XVI wieku (Dwugłos o pracy Wacława Uruszczaka, Próba kodyfikacji prawa polskiego w pierwszej połowie XVI wieku, Warszawa 1979)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 31, 1979, z. 2, s. 203–212; W. Uruszczak, *Sejm walny koronny w latach 1506–1540*, Warszawa 1980, s. 133, 156, 201, 218; *Sejmy i sejmyki pierwszej Rzeczypospolitej. Dokumenty w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. M. Wrede, M. Wrede, Warszawa 1999, s. 19–20; B. Pfeifer, *Caelum et regnum. Studia nad symboliką państwa i władzy w polskiej literaturze i sztuce XVI i XVII wieku*, Zielona Góra 2002, s. 24, 32–35; S. Płaza, *Rozwój staropolskiego prawa sądowego na tle tendencji europejskich*, [w:] *Studia z dziejów państwa i prawa polskiego*, red. J. Matuszewski, t. 9, cz. 2, Lublin-Łódź 2006, s. 347; W. Szafrąński, *Kodeks Stanisława Augusta*, Poznań 2007; A. Pieńkowska, *Zjazdy i sejmy z okresu bezkrólewia po śmierci Stefana Batorego*, Pułtusk 2009 (praca doktorska, Archiwum Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor), s. 132–140, 244–259, 262–265; M. Chmielewska, *Początki interregnum po abdykacji Jana Kazimierza. Pretendenci do tronu polskiego*, [w:] *Studia i materiały z dziejów nowożytnych*, red. K. Matwijowski, S. Ochmann-Staniszevska, Wrocław 1995, s. 87–107; S. Ochmann-Staniszevska, *Sejm elekcyjny Michała Korybuta Wiśniowieckiego 1669 roku*, Warszawa 2006, s. 51–55, 168–171; J. Byliński, W. Kaczorowski, *Egzorbitancje szlacheckie w czasach panowania Zygmunta III Wazy (1587–1632)*, [w:] *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, red. S. Grodziski et al., t. 1, Kraków 2010, s. 35–64.

W ostatnim czasie problematyka dotycząca korektury prawa w okresie panowania Zygmunta III Wazy znalazła odbicie w badaniach naukowych podjętych przez historyków oraz historyków państwa i prawa².

O braku możliwości uchwalenia jakiegoś sensownego zbioru praw decydowała nieraz postawa jednej osoby, która zdolna była unicestwić wszelką pozytywną inicjatywę. Dokonał tego między innymi w 1594 r. powiązany z elektorem brandenburskim wojewoda chełmiński Mikołaj Działyński, który w liście do sejmiku malborskiego ostrzegł, że nie zezwala na żadną korekturę prawa i nie życzy sobie, aby o niej dyskutowano na sejmiku³. Nie wiadomo też, czy czynił to z własnej inicjatywy i czym się kierował, zajmując takie stanowisko. Pomimo sprzeciwu wielu posłów i senatorów wobec idei kodyfikacji prawa polskiego, na sejmach zwoływanych przez Zygmunta III Wazę (w ciągu 45 lat panowania król zwołał 37 sejmów zwyczajnych i nadzwyczajnych; w sześciu wypadkach doszło do zerwania sejmów bez uchwalenia konstytucji)⁴ wielokrotnie podnoszony był problem korektury prawa. Również po śmierci króla, w okresie bezkrólewia 1632 r., niemal wszystkie sejmiiki przedkonwokacyjne uwzględniały w instrukcjach poselskich punkt dotyczący korektury prawa, domagając się wyznaczenia na sejmie konwokacyjnym deputatów, którzy mieliby zapoczątkować dyskusję nad tymi zagadnieniami⁵.

Głównym celem niniejszego opracowania jest przedstawienie zagadnień dotyczących korektury prawa na sejmach okresu bezkrólewia 1632 r. (po śmierci Zygmunta III Wazy), a więc w okresie *interregnum*, wobec braku króla — pierwszego stanu sejmującego, źródła wszelkiej władzy, kiedy organizacja państwa miała charakter nadzwyczajny. Władzę w państwie, w przeciwieństwie do okresu *regnum*, przejmowała związana konfederacją szlachta, funkcję głowy państwa przejmował prymas, który zwoływał sejmiiki i sejmy: konwokacyjny — zawiązujący konfederację, powołujący sądy kapturowe, określający czas i miejsce elekcji; elekcyjny — ustalający egzorbitancje i pakta konwenta, dokonujący wyboru króla. Bezkrólewie formalnie finalizowały koronacja Władysława IV Wazy i sejm koronacyjny 1633 r.

² J. Byliński, W. Kaczorowski, *Ciąg dalszy losów korektury prawa za panowania Zygmunta III Wazy*, [w:] *Księga Jubileuszowa Profesora Adama Lityńskiego*, red. M. Mikołajczyk, W. Organiściak, Katowice 2010, s. 197–214; I. Lewandowska-Malec, *Sejm walny koronny Rzeczypospolitej Obojga Narodów i jego dorobek ustawodawczy (1587–1632)*, Kraków 2009, s. 357–359.

³ Mikołaj Działyński do sejmiku malborskiego z Bratt 7 maja 1594, Archiwum Państwowe w Gdańsku dalej jako: APGd 300, 29/55, k. 116v–117.

⁴ Por. I. Lewandowska-Malec, *op. cit.*, s. 16–18.

⁵ Por. W. Kaczorowski, *Sejmy konwokacyjny i elekcyjny w okresie bezkrólewia 1632 r.*, Opole 1986, s. 67.

Korektura prawa na sejmie konwokacyjnym i elekcyjnym

Otwarcie sejmu konwokacyjnego nastąpiło 22 czerwca 1632 r., a jego zakończenie miało miejsce 16 lipca tegoż roku⁶. Na 25-dniowy czas trwania sejmu złożyło się 19 dni efektywnych obrad (ze względu na sześć dni świątecznych, przypadających na ten okres)⁷. Najwięcej czasu na sejmie konwokacyjnym zajęło omówienie egzorbitancji — dziewięć dni. Trzy dni poświęcono wotom senatorskim. Tyle samo czasu trwało podjęcie uchwały sejmowej. Jeden dzień obrad sejmowych przeznaczono na wysłuchanie propozycji prymasa. Na omówienie wielu istotnych kwestii poświęcono znacznie mniej czasu. Na sejmie konwokacyjnym powołano osiem komisji przygotowujących materiały na plenarne obrady izby poselskiej, a pośrednio i senatorskiej.

W czasie obrad sejmu konwokacyjnego, podobnie jak w wypadku kompozycji między stanami, zarówno prymas Jan Wężyk, jak i senatorowie nie przedstawili swojej opinii na temat korektury prawa. Dopiero 16 lipca 1632 r. podjęto uchwałę zlecającą sejmikom pokonwokacyjnym wybór deputatów (po jednym z każdego sejmiku). Wyznaczeni deputaci mieli rozpocząć dyskusję nad korekturą prawa dopiero na sejmie elekcyjnym wspólnie ze specjalnie w tym celu wytypowanymi przedstawicielami senatu⁸.

Zgodnie z uchwałą sejmu konwokacyjnego sejmiki pokonwokacyjne wyznały po jednym deputacie do przyszłej komisji korektury prawa. W nielicznych wypadkach (np. na sejmiku ziemi czerskiej, pow. oszmiańskiego) podjęto uchwałę o wyborze swego deputata do tej komisji na sejmie elekcyjnym⁹.

Otwarcie sejmu elekcyjnego nastąpiło 27 września, a jego zakończenie miało miejsce 15 listopada 1632 r.¹⁰ Zgodnie z uchwałą sejmu konwokacyjnego

⁶ Przebieg sejmu konwokacyjnego oraz analizę problemu korektury prawa koronnego i litewskiego przedstawiono na podstawie następujących diariuszy: APGd 300, 29/112 (diariusz „generalny”, k. 15–48v; „specjalny”, k. 123–147); Lvivska Naukowa Biblioteka im. V. Stefanyka Nacionalnoj Akademiji Nauk Ukrainy (dalej LNB) 493, k. 84–117; Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk (dalej BK) 345, k. 384–403v; Biblioteka Narodowa w Warszawie (dalej: BN); Biblioteka Ordynacji Zamojskiej (dalej BOZ) 1173, k. 335–540; Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie (dalej BCz) 2086, nr 31, s. 131–162; *ibidem*, 124, s. 333–457; *Diariusz konwokacji odprawionej pod laską Imci Księcia Krzysztofa Radziwiłła, hetmana polnego litewskiego, roku 1632, przez pana Jakuba Sobieskiego, krajczego koronnego spisany*, [w:] *Księcia Krzysztofa Radziwiłła [...] sprawy wojenne i polityczne (1621–1632)*, Paryż 1859.

⁷ Sejm konwokacyjny 1632 r. powinien zakończyć się — zgodnie z uchwałą tego sejmu — 14 lipca. Jednak ze względu na przedłużającą się konkluzję zakończył się 16 lipca 1632 r.

⁸ *Volumina legum*, wyd. J. Ohryzko, t. 3, Petersburg 1859, s. 351.

⁹ Por. W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 195.

¹⁰ Przebieg sejmu elekcyjnego oraz analizę problemu korektury prawa koronnego i litewskiego przedstawiono na podstawie następujących diariuszy: APGd 300, 29/112 (diariusz „generalny”,

sejm elekcyjny powinien zakończyć swoje obrady 8 listopada 1632 r., uwieńczone elekcją, nominacją i uroczystym zaprzysiężeniem przez nowo wybranego króla elekta paktów konwentów. Trwałby on w ten sposób 43 dni, a więc tyle, ile sejm zwyczajny. W trakcie sejmiku elekcyjnego przed wyborem nowego króla, senatorowie i posłowie mieli zdecydować, czy odbyć elekcję w dniu 8 listopada zgodnie z uchwałą sejmiku konwokacyjnego, czy też w związku z koniecznością dokończenia dyskusji nad niektórymi punktami egzorbitancji i paktów konwentów przesunąć ją na termin późniejszy. W tej sytuacji prymas Jan Wężyk zaproponował wybór króla na 8 listopada, sugerując po przeprowadzonej elekcji przesunięcie terminu oficjalnej nominacji o kilka dni, co umożliwiłoby przedyskutowanie pozostałych punktów egzorbitancji i paktów konwentów. Niektórzy senatorowie — jak kasztelan wieluński Marek Radoszewski — domagali się przesunięcia elekcji na zakończenie obrad. W rezultacie elekcję przeprowadzono 8 listopada, a sejm elekcyjny przedłużono o siedem dni. Tym samym został przedłużony określony prawem czas trwania sejmiku. Na 50-dniowy czas trwania sejmiku elekcyjnego złożyło się 41 dni efektywnych obrad (ze względu na dziewięć dni świątecznych, przypadających na ten okres)¹¹.

Na sejmie elekcyjnym 1632 r. kwestią korektury prawa zajęto się dopiero 6 października. Okazało się wówczas, że nie na wszystkich sejmikach dokonano wyboru deputatów do komisji. W związku z powyższym marszałek poselski Jakub Sobieski, krajczy koronny, wystąpił z zaakceptowanym przez koło poselskie wnioskiem o wybór brakujących deputatów do tej komisji. W kole poselskim postanowiono powołać dwie komisje ze względu na odmienne prawa koronne i litewskie. Ustalono, że komisja złożona z przedstawicieli Korony będzie obradowała od godz. 8 do 12 w izbie poselskiej w starym zamku w Warszawie. Dnia 8 października okazało się, że w senacie spóźniono się z wytypowaniem przedstawicieli do prac zleconych wspomnianym dwóm komisjom (koronnej i litewskiej).

Dopiero 9 października 1632 r. wyznaczono deputatów — przedstawicieli senatu do dwóch komisji korektury praw, które bezpośrednio po wyborze rozpoczęły swoją działalność. Do komisji koronnej wyznaczono następujących senatorów: Stanisława Łubieńskiego, biskupa płockiego; Henryka Firleja, biskupa przemyskiego; Rafała Leszczyńskiego, wojewodę brzesko-kujawskiego; Mikołaja Firleja, kasztelana wojnickiego; Jana Łowickiego, kasztelana łędzkiego; Tomasza Zamoyskiego, podkanclerzego koronnego¹². Natomiast z koła poselskiego desygnowano deputatów, których wykaz nazwisk zawiera tabela 1.

k. 239–328v; „specjalny”, k. 434–498; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Gdańsku (dalej jako BPANGd.) 1202, k. 62–135; BK 1317, k. 150–169; BCz 124, s. 735–882; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD); Archiwum Publiczne Potockich (dalej: APP) 32, s. 1–216; *ibidem*, Zbiór Branickich z Sucheja (dalej jako: ZBS) 137/163, s. 1–379.

¹¹ Por. W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 214.

¹² BCz 363, s. 134.

Tabela 1. Deputaci z koła poselskiego do komisji korektury prawa koronnego

Lp.	Deputaci	Sejmik
1.	Jakub Chwalibóg, pisarz ziemski krakowski	woj. krakowskiego
2.	brak danych	woj. oświęcimsko-zatorskiego
3.	Maksymilian Żukowski, podstarości checiński	woj. sandomierskiego
4.	Piotr Proskura Suszczyński, pisarz ziemski kijowski	woj. kijowskiego
5.	Wojciech Przedwojowski, podsędek przemyski	woj. ruskiego
6.	Adam Łychowski, sędzia ziemski halicki	ziemi halickiej
7.	Michał Linczewski	woj. wołyńskiego
8.	brak danych	woj. podolskiego
9.	Mikołaj Stoiński, pisarz ziemski lubelski	woj. lubelskiego
10.	Adam Rudnicki, pisarz ziemski bełski	woj. bełskiego
11.	brak danych	woj. braclawskiego
12.	Maciej Maniecki, podkomorzy poznański	woj. poznańskiego
13.	Jan Szlichting, sędzia ziemski wschowski	i kaliskiego
14.	Maciej Bielski, komornik sieradzki	woj. sieradzkiego
15.	Mikołaj Bielski, pisarz ziemski ostrzeszowski	ziemi wieluńskiej
16.	Jan Mniewski, pisarz grodzki łęczycki	woj. łęczyckiego
17.	Marcin Tolibowski, sędzia ziemski brzeski	woj. brzesko-kujawskiego
18.	Kasper Sułkowski, stolnik inowrocławski	i inowrocławskiego
19.	Łukasz Chelmicki, pisarz ziemski dobrzyński	ziemi dobrzyńskiej
20.	Krzysztof Kanigowski, pisarz ziemski płocki	woj. płockiego
21.	brak danych	ziemi czerskiej
22.	Stanisław Krasieński	ziemi ciechanowskiej
23.	Walenty Lasocki	ziemi wyszogrodzkiej
24.	Mikołaj Łopacki, podkomorzy zakroczymski	ziemi zakroczymskiej
25.	Jan Oborski, starosta grodowy liwski	ziemi liwskiej
26.	Kasper Rusiecki, pisarz ziemi warszawskiej	ziemi warszawskiej
27.	Szymon Milewski, podsędek łomżyński	ziemi łomżyńskiej
28.	brak danych	ziemi różańskiej
29.	brak danych	ziemi nurskiej
30.	brak danych	ziemi wiskiej
31.	Jan Puchalski, wojski drohicki	ziemi drohickiej
32.	Wojciech Kocchański, podstarości grodowy mielnicki	ziemi mielnickiej
33.	Krzysztof Brzozowski, cześnik podlaski	ziemi bielskiej
34.	Melchior Łuba Głaczyński, podsędek rawski	ziemi rawskiej
35.	Mikołaj Tułowski	ziemi sochaczewskiej
36.	Wojciech Stępkowski, wojski gostyński	ziemi gostyńskiej
37.	brak danych	woj. chełmińskiego
38.	brak danych	woj. malborskiego
39.	brak danych	pow. tczewskiego i gdańskiego
40.	brak danych	pow. świeckiego
41.	brak danych	pow. tucholskiego
42.	brak danych	pow. człuchowskiego
43.	brak danych	pow. mirachowskiego
44.	brak danych	pow. puckiego

Źródło: BCz 363, k. 135–136v.

Komisja koronna do korektury prawa pracowała pod przewodnictwem Jakuba Szczawińskiego, wojewody brzesko-kujawskiego.

W skład komisji litewskiej powołano następujących senatorów: Abrahama Wojnę, biskupa wileńskiego; Melchiora Eliaszewicza, biskupa żmudzkiego; Lwa Sapiechę, wojewodę wileńskiego; Albrechta Stanisława Radziwiłła, kancлера wielkiego litewskiego; Pawła Stefana Sapiechę, podkanclerzego litewskiego; Stefana Paca, podskarbiego wielkiego litewskiego. Natomiast z koła rycerskiego desygnowano deputatów, których wykaz nazwisk zawiera tabela 2.

Tabela 2. Deputaci z koła poselskiego do komisji korektury prawa litewskiego

Lp.	Deputaci	Sejmik
1.	Jan Jerzy Zenowicz (Zieniowicz), sędzia ziemski wileński	pow. wileńskiego
2.	Piotr Isajkowski, wojski oszmiański	pow. oszmiańskiego
3.	Aleksander Chalecki, marszałek lidzki	pow. lidzkiego
4.	Melchior Dowmont Siesiecki, marszałek wiłkomirski	pow. wiłkomirskiego
5.	Sebastian Miński, sędzia ziemski brasławski	pow. brasławskiego
6.	Jan Dowgiałło Narbut, pisarz ziemski trocki	pow. trockiego
7.	Jan Aleksandrowicz, marszałek grodzieński	pow. grodzieńskiego
8.	Marcin Piadzewski, podsędek kowieński	pow. kowieńskiego
9.	Krzysztof Białożor, marszałek upicki	pow. upickiego
10.	Jan Sebastian Kęsztor	ks. żmudzkiego
11.	Maciej Wiesiołowski	pow. smoleńskiego
12.	Stanisław Kiersnowski, pisarz ziemski starodubowski	pow. starodubowskiego
13.	Michał Tyszkiewicz, pisarz ziemski połocki	woj. połockiego
14.	Andrzej Obryński, pisarz ziemski nowogródzki	pow. nowogródzkiego
15.	Krzysztof Jeśmian, pisarz ziemski słonimski	pow. słonimskiego
16.	brak danych	pow. wołkowyskiego
17.	Mikołaj Unichowski, chorąży witebski	pow. witebskiego
18.	Mikołaj Boratyński, podsędek orszański	pow. orszańskiego
19.	Jan Kazimierz Umiasztowski, sekretarz JKM	pow. brzeskiego
20.	Mikołaj Kuncewicz, podstarości piński	pow. pińskiego
21.	Jan Suchodolski	woj. mścisławskiego
22.	Aleksander Żyżemski, podstarości miński	pow. mińskiego
23.	brak danych	pow. mozyrskiego
24.	brak danych	pow. rzeczyckiego

Źródło: BCz 363, k. 134v.

Komisja litewska do korektury prawa pracowała pod przewodnictwem Albrechta Stanisława Radziwiłła.

Komisja powołana do korektury prawa koronnego dopiero 3 listopada 1632 r. przedstawiła w kole poselskim swoje propozycje w znacznej części oparte na niektórych egzorbitancjach dotyczących kompetencji sądów marszałkowskich, dekretów trybunalskich i sejmowych oraz rejestrów trybunalskich i rejestrów sejmowych sądowych. Przedstawione przez wspomnianą komisję wyniki prac wywołały szeroką dyskusję odzwierciedlającą sprzeczne poglądy na te zagad-

nienia. Odnotowano nawet głosy przeciwne korekturze, byli bowiem zwolennicy nienaruszalności dotychczas obowiązujących praw. Największe zainteresowanie dyskutantów wzbudzały uprawnienia sądów marszałkowskich, a zwłaszcza możliwości apelacji od ich wyroków. Często podnoszono sprawy drobiazgowy, na przykład Adam Kalinowski zmierzał do ustalenia trybu odwoływania się w sądach konfederackich, w Trybunale, na sejmie. W takiej atmosferze ostrej wymiany poglądów nie doszło do żadnej konkluzji i proponowano nawet rozstrzygnąć sporną kwestię na sejmie koronacyjnym. Jakub Sobieski, marszałek koła poselskiego, zwrócił jednak uwagę na fakt, że będzie to kolejne odstępstwo od uchwały sejmu konwokacyjnego zlecającego definitywne rozstrzygnięcie tych problemów na sejmie elekcyjnym. W tej sytuacji zaproponował zakończenie dyskusji w kole poselskim i wspólne przedyskutowanie korektury praw z senatem. Ze względu na zbliżającą się elekcję nowego króla, jak również konieczność przygotowania paktów konwentów, odstąpiono od dyskusji nad korekturą praw koronnych.

Dnia 12 listopada 1632 r., a więc już po elekcji królewicza Władysława Wazy na króla polskiego, w czasie przygotowywania paktów konwentów, niektórzy deputaci koła rycerskiego, na przykład Łukasz Orzelski, domagali się wznowienia dyskusji nad korekturą praw koronnych. Prymas Jan Wężyk, jak również Jakub Sobieski, nie uznali za celowe kontynuowania dyskusji na ten temat i zaproponowali spisanie recessu, przewidującego przełożenie spraw niezłatwionych na sejm koronacyjny. Tym sposobem przesunięto do załatwienia na sejmie koronacyjnym obok kompozycji między stanami także kwestię korektury praw koronnych¹³.

Komisja do korektury praw litewskich rozpoczęła pracę 20 października 1632 r. Senatorowie litewscy uważali, że problem ten jest na tyle skomplikowany, że nie ma szans nie tylko na jego rozstrzygnięcie, ale nawet na wnikliwe przeanalizowanie. Deputaci szlacheccy domagali się dalszych obrad komisji, powołując się na fakt, że sprawa ta ciągnie się od sejmów 1611 i 1613 r., kiedy zlecono właściwe załatwienie kwestii korektury praw litewskich¹⁴. Dowodząc konieczności opracowania takiej korektury, delegaci koła poselskiego argumentowali swoje stanowisko tym, że mieszczanie wileńscy nawet w sprawach kryminalnych, jak na przykład zabójstwo deputata trybunalskiego, nie chcieli uznać wyroku Trybunału, lecz jedynie sądów zadwornych.

Dnia 23 października 1632 r. szlachta litewska oddelegowała z koła poselskiego reprezentację do senatu, domagając się wyjaśnienia powodów uchylenia się senatorów litewskich od udziału w pracach komisji do korektury praw litewskich¹⁵. Równocześnie deputaci litewscy powrócili w kole poselskim do problemu kwestionowania przez mieszczan wileńskich Trybunału i odwoływania się przez nich do sądów zadwornych, przy rzekomej aprobacie tego rodzaju poczy-

¹³ *Ibidem*, k. 136v–137v.

¹⁴ *Volumina legum*, t. 2, s. 100.

¹⁵ A.S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, przeł. i oprac. A. Przyboś, R. Żelewski, t. 1. 1632–1636, Warszawa 1980, s. 168.

nań przez kanclerzy litewskich. Koło poselskie, uznając rażące nieprawidłowości w funkcjonowaniu zasad prawnych, na dowód poparcia żądań szlachty litewskiej wydelegowało do senatu deputację, której nie udało się niczego osiągnąć w tej sprawie ze względu na nieobecność w owym czasie kanclerzy litewskich, bez których pozostali senatorowie nie podjęli się rozstrzygnięcia sporu. Delegacje szlachty litewskiej zjawiły się w senacie jeszcze dwukrotnie, nie uzyskując jednak zgody senatorów litewskich na uczestnictwo w pracach komisji. Mimo wysiłków szlachty litewskiej, nie udało się na sejmie elekcyjnym przeprowadzić korektury praw litewskich¹⁶.

Sejmiki przedkoronacyjne wobec korektury prawa

Na sejmikach przedkoronacyjnych nastąpiło znacznie większe zainteresowanie problematyką sejmiku koronacyjnego niż miało to miejsce na sejmikach przedkonwokacyjnych, przed sejmem elekcyjnym¹⁷. Wynika to być może z faktu, że nie mogło być już wątpliwości co do stanowienia praw przez sejm koronacyjny. Można było zatem załatwić na nim niektóre egzorbitancje, a nawet przeprowadzić reformy, choćby dotyczące obrad sejmowych oraz korektury praw. Ewentualny uniwersał zastąpiono, podobnie jak przed sejmem elekcyjnym, odpowiednią jego uchwałą wyznaczającą datę sejmiku koronacyjnego. Nadto Władysław IV przekazał na sejmiki listy, będące swego rodzaju legacją królewską¹⁸. Program zawarty w listach był zresztą powtórzeniem propozycji sejmiku elekcyjnego, stanowił jednak ich odpowiednie wzmocnienie.

W trakcie obrad sejmików przedkoronacyjnych nacisk kładziono przede wszystkim na zapewnienie bezpieczeństwa granic państwa. W wielu instrukcjach akcentowano konieczność załatwienia na zbliżającym się sejmie także kwestii korektury praw i konkluzji sejmowych. Jest to echo inicjatyw ustawodawczych sejmiku elekcyjnego i listów króla elekta Władysława, dotyczących nawet reformy Rzeczypospolitej¹⁹.

Korektura prawa na sejmie koronacyjnym

Sejm koronacyjny 1633 r. miał rozpocząć obrady 31 stycznia. Z powodu choroby króla Władysława IV pogrzeb pary królewskiej (Zygmunta III Wazy i Konstancji), jak również koronacja Władysława IV zostały przesunięte. Wokół daty

¹⁶ Por. W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 267.

¹⁷ *Ibidem*, s. 339, 341.

¹⁸ List na sejmik opatowski z 20 listopada 1632 r., BK 1317, k. 106.

¹⁹ W. Kaczorowski, *op. cit.*, s. 340.

rozpoczęcia sejmu koronacyjnego pojawiło się wiele kontrowersji. Jedni badacze uważają, że sejm rozpoczął się 31 stycznia, z kolei inni twierdzą, że z powodu nieobecności króla w sejmie, datę rozpoczęcia tego sejmu należy przesunąć na 7 lutego 1633 r.²⁰

Problem korektury prawa został wyeksponowany na sejmie koronacyjnym 1633 r. zarówno w propozycji od tronu, jak i w wotach senatorskich. Władysław IV poprzez Jakuba Zadzika, kanclerza wielkiego koronnego, zaapelował do senatorów i posłów o jak najszybsze zakończenie prac nad korekturą prawa, proponując powołanie deputacji: „Aby ludzi sprawiedliwość miłujących i umiejących prawa peculiari iuramento abstrictos ad istam functionem²¹ wysadzili”²². Większość wotujących senatorów poparła królewską propozycję powołania deputacji, która miałaby za zadanie opracować projekty stosownych rozwiązań²³. Problem korektury prawa szczególnie wyeksponował w swoim wystąpieniu Stanisław Koniecpolski, kasztelan krakowski, wyrażając przede wszystkim obawę co do sfinalizowania tej kwestii na obecnym sejmie, a przyczyny tego, że sprawa korektury prawa permanentnie występuje na sejmach, a prace nad nią kończą się niepowodzeniem — widział głównie w prywacie niektórych senatorów i posłów:

De correctura iurium życzył, aby stanęła jako najprędzej, jednak że i dotąd skutku swego nie wzięła, nic inszego nie sprawiło, jedno wiele głosów dla prywat swoich, i teraz obawiał się tegoż, jeśliby do sposobu od KJMci podanego nie przychylili się et paucorum potesti²⁴ nie zlecili, non desunt²⁵ bowiem tacy ludzie, którzy mogą tak to potrafić, jakoby się z prawem Bożym i popolitym zgadzało²⁶.

Z kolei Mikołaj Firlej, wojewoda sandomierski stwierdził:

Correctura iurium [...] dawno exorta²⁷ jest w Koronie, jednak przewieść na sobie nie mógł tego, aby to się przez długi czas budowało, znosić się oraz per paucorum potestam²⁸ miało, i trudno to przed się brać, co jest difficillium²⁹.

²⁰ Por. W. Kaczorowski, *Koronacja Władysława IV*, Opole 1992, s. 9–34; Z. Szczerbik, *Sejm koronacyjny Władysława IV w 1633 roku*, Kluczbork-Praszka 2001, s. 27–32. Analizę korektury prawa koronnego i litewskiego przedstawiono na podstawie: J. Sobieski, *Diariusz sejmu koronacyjnego w Krakowie w 1633 roku*, oprac. W. Kaczorowski przy współudziale J. Dorobiszka i Z. Szczerbika, Opole 2008.

²¹ Związanych specjalną przysięgą z tą funkcją.

²² J. Sobieski, *op. cit.*, s. 95.

²³ *Ibidem*, s. 96–109.

²⁴ I władzy nielicznym.

²⁵ Nie brakuje.

²⁶ J. Sobieski, *op. cit.*, s. 102.

²⁷ Pożądana.

²⁸ Z powodu władzy nielicznych.

²⁹ Najtrudniejsze; J. Sobieski, *op. cit.*, s. 105.

Dopiero 16 lutego 1633 r. problem korektury praw został podjęty przez posłów. Marszałek izby poselskiej Mikołaj Ostroróg zaproponował, aby problem ten rozpatrzyła powołana do tego celu deputacja. Projekt ten został poparty przez Jakuba Sobieskiego, krajczego koronnego, Łukasza Opalińskiego oraz Mikołaja Korycińskiego, starostę niegrodowego ojcowskiego³⁰. Przeciwny powołaniu deputacji był Krzysztof Ossoliński, podkomorzy sandomierski:

gdyż przeszłych zjazdów nie raz ani dwa przez deputacje agitowały się i na elekcyjnej przeszłej czas się tylko extraxit³¹ deputacjami, i teraz obawiał się aby czasu darmo nie strawili, a omnino³² trzeba z nowem panem rządu dobrego³³.

Kolejna dyskusja nad korekturą praw odbyła się 3 marca 1633 r., gdy w tej sprawie zabrał głos Paweł Komorowski, podwojewodzi sandomierski: „eliborando conscientiam suam³⁴, mając in commissis³⁵ od braci województwa sandomierskiego, przypomniał correcturam iurium, aby jej silentio non praeterirent”³⁶. W tej sytuacji marszałek poselski zaproponował, aby problem korektury rozpatrzyli godni zaufania ludzie znający prawo. Mikołaj Koryciński zgodził się na powołanie deputacji, proponując zarazem ograniczenie problematyki będącej przedmiotem rozważań deputatów. Z kolei Jan Micuta, sędzia grodzki grodzieński, zaproponował powołanie deputacji, której członkowie zostaliby wybrani na sejmikach relacyjnych. Sędziemu grodzieńskiemu chodziło w tym wypadku o deputację do korektury prawa litewskiego, a marszałek izby poselskiej Mikołaj Ostroróg „pochwalił sposób W. Ks. Lit., życząc, aby Korona sequi exemplum³⁷ chciała, a nie trawiając czasu, prosił, aby kończyli liczbę auscultatione³⁸ JM. pana podskarbiego koronnego”³⁹.

W końcu w izbie poselskiej nie podjęto dyskusji nad szczegółowymi rozwiązaniami dotyczącymi prawa koronnego, ograniczając dyskusję do incydentalnych wystąpień posłów oraz marszałka poselskiego nad sposobem rozwiązania problemu korektury prawa⁴⁰.

Sejm koronacyjny uchwalił konstytucję „Korrektura praw w W. X. Litew.”⁴¹, na mocy której powołano komisję składającą się z senatorów wyznaczonych przez

³⁰ *Ibidem*, s. 135.

³¹ Przedłużył, przeciwny.

³² Koniecznie.

³³ J. Sobieski, *op. cit.*, s. 135.

³⁴ Dla oczyszczenia swojego sumienia.

³⁵ Polecenia.

³⁶ Nie przeszli nad nią w milczeniu (nie pominęli jej); J. Sobieski, *op. cit.*, s. 231.

³⁷ Iść za przykładem.

³⁸ Wysłuchaniem.

³⁹ J. Sobieski, *op. cit.*, s. 231.

⁴⁰ *Ibidem*, s. 232–296.

⁴¹ *Volumina legum*, t. 3, s. 379.

Władysława IV oraz deputatów wybranych na sejmikach relacyjnych. Komisja rozpoczęła prace 27 czerwca w Wilnie, jej głównym zadaniem było sprawdzenie przywilejów Wilna, a wypracowane propozycje miała przedstawić na najbliższym sejmie. Wśród jej członków nie było pełnego porozumienia co do kwestii podporządkowania mieszczan wileńskich sądom szlacheckim, czemu sprzeciwił się Albrecht Stanisław Radziwiłł, kanclerz wielki litewski i Paweł Stefan Sapieha, podkanclerzy litewski. Dnia 13 lipca 1633 r. komisja podjęła decyzję skierowania problemu korektury praw litewskich na najbliższy sejm⁴².

Sejm koronacyjny 1633 r. uchwalił również dwie konstytucje dotyczące wymiaru sprawiedliwości: „O sądach sejmowych zadwornych, i trybunalskich”; „O niewnoszeniu mandatów za dworem, na zniesienie dekretów trybunalskich”⁴³. Pierwsza z konstytucji ponowiła sąd ziemski jako właściwy dla spraw dotyczących dóbr ziemskich, będących we władaniu miast na prawie dziedzicznym, a wszelkie apelacje skierowała do Trybunału Koronnego. Konstytucja ta wyliczała również te sprawy miejskie, dla których instancją apelacyjną miał być sąd zadworny asesorski. Kasowała także wszelkie wyroki sądowe przeciw szlachcie w miastach rządzących się statutem toruńskim, ogłoszone podczas nieobecności starosty lub podstarościego. W przyszłości, w wypadku nieobecności jednego z wyżej wymienionych urzędników, sprawy te wyrokowane miały być przed Trybunałem Koronnym⁴⁴. Druga z wymienionych konstytucji zakazywała apelacji od wyroków Trybunału Koronnego do sądu zadwornego⁴⁵.

Podsumowanie

Podsumowując, należy podkreślić, że na sejmie koronacyjnym Władysława IV w 1633 r. została podjęta uchwała o korekturze prawa w Wielkim Księstwie Litewskim i powołana do niej deputacja, złożona z biskupa wileńskiego Abrahama Wojny, wojewody mścisławskiego Mikołaja Kiszki, wojewody parnawskiego Konstantego Połubińskiego, referendarza i pisarza wielkiego litewskiego Marcjana Tryzny, kanclerza wielkiego litewskiego Albrychta Stanisława Radziwiłła, podkanclerzego litewskiego Pawła Stefana Sapiehy, oraz po jednym deputacie z każdego powiatu⁴⁶. Królowi chodziło jednak bardziej o efekt propagandowy, bo znając losy poprzednich uchwał sejmowych, chyba nie miał złudzeń co do tej

⁴² Por. J. Szczerbik, *op. cit.*, s. 110–111.

⁴³ *Volumina legum*, t. 3, s. 378, 382.

⁴⁴ Por. M. Woźniakowa, *Sąd asesorski koronny (1537–1795). Jego organizacja, funkcjonowanie i rola w dziejach prawa chełmińskiego i magdeburskiego w Polsce*, Warszawa 1990, s. 52.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 53.

⁴⁶ *Volumina legum*, t. 3, s. 379.

ostatniej, o czym może w jakimś stopniu świadczyć preambuła do tej konstytucji:

Dawno zaczęta praw pospolitych poprawę, difficultas temporum y gwałtowne Rzpltej sprawy, w przewłokę przywiodły, iż nie tylko na przeszłym elekcyjnym, ale y na terazniejszym Koronacyi naszej Sejmie, skończona być nie mogła; przetoż aby się żądzom obywatelów W. X. Lit. dosyć stało, chcemy to mieć [...] przy senatorach duchownych, świeckich, także przy pieczętarzach vigore Conventus od nas naznaczonych⁴⁷.

Tak więc problem kodyfikacji prawa został pogrzebany na długi czas.

Symboliczny los wszystkich poprzednio podejmowanych prób kodyfikacji prawa podzielił kodeks Andrzeja Zamoyskiego, chociaż był to projekt umiarkowany⁴⁸. Obalić go pomogła magnatom i szlachcie kuria rzymska, nuncjatura papieska oraz ambasada rosyjska na sejmie 31 października 1780 r., jako zbyt radykalny „bez czytania i dyskusji, wśród brutalnych okrzyków w formie potępienia [...] na wieczne czasy”⁴⁹. Tak tedy zakończyły się losy korektury prawa podjętej w 1532 r.⁵⁰

Korrektur des Rechts während der Sejms in der Zeit des Interregnums 1632 und während des Krönungs-Sejms 1633

Zusammenfassung

Das Hauptziel dieser Bearbeitung ist die Darstellung der Korrektur des Rechts auf den Sejms in der Zeit des Interregnums 1632 (nach dem Tod von Zygmunt III. Wasa), beim Fehlen des Königs – des ersten tagenden Standes, der Quelle aller Macht, als die Organisation des Staates eines außerordentlichen Charakters war. Anders als in der Zeit des Regnums, übernahm der in einer Konföderation organisierte Landadel die Macht. Die Funktion des Staatsoberhauptes übernahm der Primas, er rief Sejms und folgende Sejms ein: den Convocations- (Einberufungs-), die Konföderation bildenden, die Femegerichte ernennenden, den Zeitpunkt und den Ort der Wahl bestimmenden Sejm und den Wahlsejm, der das *extra orbitam legum* (*egzorbitancje*) und die *pacta conventa* bestimmte

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Zbiór praw sądowych przez Andrzeja Zamoyskiego ułożony*, wyd. W. Dutkiewicz, Warszawa 1874; E. Borkowska-Bagińska, *Zbiór praw sądowych Andrzeja Zamoyskiego*, Poznań 1986; W. Szafrński, *op. cit.*, s. 37–40.

⁴⁹ Cyt. za: W. Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, wyd. 3, uzupełnione, wstęp J. Martnicki, posłowie J. Dziegielewskiego, Warszawa 1996, s. 648; por. S. Piąza, *op. cit.*, s. 350–351; S. Grodziski, *Rządy prawa w przeszłości dalszej i bliższej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 57, 2005, z. 1, s. 174.

⁵⁰ Myśl skodyfikowania prawa sądowego podjęto ponownie dopiero na Sejmie Czteroletnim, który w Konstytucji 3 maja przewidywał opracowanie Kodeksu Stanisława Augusta, obejmującego całość norm prawa cywilnego, karnego i procesowego. Dzieła tego, poważnie zaawansowanego, komisje nad nim pracujące nie doprowadziły do końca z powodu wybuchu wojny z Rosją w 1793 r. (por. W. Szafrński, *op. cit.*, s. 109–213).

sowie den König wählte. Das Interregnum wurde endgültig durch die Krönung von Władysław IV. Wasa und den Krönungs-Sejm von 1633 beendet.

Während des Sejms von 1633, an dem Władysław IV. Wasa zum König gewählt wurde, wurde auch ein Beschluss über die Korrektur des Rechts im Großfürstentum Litauen gefasst. Man ernannte dabei die Richter am Gerichtshof und beschloss zwei Verfassungen betreffend das Justizwesen. Nach der ersten Verfassung war das Landesgericht (*sąd ziemski*) erneut für die Sachen zuständig, die die Landgüter in der Erbherrschaft der Städte betrafen sowie jegliche Berufungen die an den Krongerichtshof (*Trybunał Koronny*) überwiesen wurden. Nach der zweiten Verfassung waren Berufungen an *post curiam* Gericht (*sąd zadworny*) gegen die Urteile des Krongerichtshofes verboten.